

Anne Sigrid Refsum, *Skillingvisene i Norge ca. 1780–1860: Mellom muntlighet og massemedium* (Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 2024). 348 s.

Hanna Enefalk, *Karlstads universitet*

Visor i billigt tryck har funnits i Europa sedan 1500-talet. Det akademiska intresset för genren har vuxit till sig märkbart under senare år, inte bara i Sverige och Norge utan även internationellt. Projektet ”Skillingvisene i Norge 1550–1950”, där Anne Sigrid Refsums avhandlingsarbete ingår, är en del av detta växande forskningsfält.¹ Titeln på hennes dissertation pekar mot skillingtrycksmediets paradoxala karaktär: det rör sig om ett källmaterial i skärningspunkten mellan muntlig sångkultur och kommersiellt tryckmedium, som blandar anonymt författade amatörster med lyrik av namnkunniga poeter och nyhetsförmedling med trädning av mycket ålderdomligt gods.

Refsums arbete är något så ovanligt som en sammanläggningsavhandling i litteraturvetenskap. Tre sakkunniggranskade artiklar ramas in av en drygt hundra sidor lång ”kappa” och en bilaga över de dryga tusentalet skillingtrycksvisor som arbetet vilar på. Kappan redogör för forskningsläge, teori och metod, presenterar en kategorisering av visorna och avslutas med en resultatdiskussion. Forskningsöversikten sammanfattar den skandinaviska skillingtrycksforskningen på ett fördömligt sätt men är något sparsam när det gäller forskning utanför Norden. Det teoretiska ramverket tar främst sikte på att förklara varför vissa visor fäste sig i sångkulturen, medan andra trycktes någon enstaka gång och sedan försvann. Refsum lånar här in begreppet ”stickiness” – i Refsums norska översättning ”klebrighet”

<https://doi.org/10.7557/8213>

Copyright: © 2025 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

¹ Projektledare och tillika huvudhandledare för avhandlingen är Siv Gøril Brandtzæg från Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU). Undertecknad ingick i avhandlingens betygskommitté tillsammans med professor Olav Solberg (Universitetet i Sørøst-Norge), och försteamanuens Frode Lerum Boasson (NTNU). Delar av recensionens innehåll har tidigare ingått i betygskommitténs förhandsutlåtande över avhandlingen.

– från Henry Jenkins, Sam Fords och Joshua Greens analys av vad som gör att visst innehåll blir viralt i digitala media. Artiklarna analyserar visan om riddar Brynning, den norska ”Sinklarvisan” (som handlar om hur ett norskt bondeupp-båd besegrade den skotske legosoldaten George Sinclair 1612, och alltså inte ska förväxlas med den svenska Sinclairsvisan om mordet på Malcolm Sinclair 1739), respektive berättarrösten som framgångsfaktor i norska skillingtryck.

Skillingvisene i Norge är över lag ett mycket gott arbete. Eftersom de norska skillingtrycken i ännu högre grad än de svenska har försummats i tidigare forskning, utgörs en hel del av avhandlingen av empirisk grundforskning. Refsumleder ut basala källkritiska frågor och lägger därmed en solid grund för fortsatt forskning på materialet. De teoretiska utgångspunkterna används med framgång, och Refsum presenterar ett antal intressanta och väl grundade slutsatser. De synpunkter jag har är alltså – med undantag av en metodfråga – att betrakta mer som diskussionspunkter än som kritik.

En av avhandlingens främsta kvaliteter är att musikteoretiska perspektiv och insikter i musikaliska praktiker berikar de litteraturvetenskapliga analyserna. Valet att lägga vikten vid musikaliska och litterära förklaringsmodeller har emellertid också en baksida, då det medför att centrala politiska, sociala och rättshistoriska aspekter hamnar utanför analysen. Detta gäller till exempel den tredje artikeln, publicerad 2023, som utmynnar i ett ahistoriskt resonemang om tidlös kärlek. Här hade det varit intressant att studera vad som gör 1800-talets romantiska skillingtrycksvisor tidsspecifika. Det rör sig ju inte om kärlek vilken som helst, utan påfallande ofta om att den fattige blir förbigången för en rikare medtävlare. Är det månne det gryende kapitalistiska klassamhället, fortfarande ovan och chockerande för 1700- och 1800-talens människor, som frammanar dessa mängder av kärleksvisor på temat ”jag är fattig, du är rik”?

Artiklarna domineras av kvalitativ textanalys med inslag av musikvetenskapliga tillvägagångssätt, vilket ger viktiga bidrag till forskningen och fungerar väl. De kvantitativa inslagen i avhandlingen är emellertid mer problematiska. En av arbetets få större svagheter är nämligen att den aldrig tydligt redogör för hur korpusen av skillingtrycksvisor avgränsats. Korpusen är uppbyggd av texter från sex olika arkiv, utan att något resonemang förs kring hur urvalet gjorts, eller kring hur stor del av arkivens totala skillingtrycksbestånd som valts ut. Korpusen är förvisso stor nog att med sitt blotta omfång neutralisera mindre missar i urvalet, men Refsums resonemang om representativitet är ändå inte helt övertygande.

Indelningen av korpusens sånger i tolv olika kategorier har gjorts utifrån pragmatiska hänsyn, vilket gör att de i stor utsträckning överlappar varandra. Enstaka visor har till och med hamnat i flera olika kategorier samtidigt, som ”En Ridder saa bold og en Frøken saa grand” (i Sverige känd som ”Alonzo den tappre

och skön Imogene”), där ett par exemplar klassats som ”folkevisе/fortellende vise” och ett annat som ”kjarlighetsvise”. Kategoriseringens brist på stringens gör att de ”generelle tendenser” (s. 60) som läses ut av dem på en kvantitativ nivå kan ifrågasättas. Det är tydligt att korpusen också kunnat delas in på ett annat sätt, vilket givit ett annat resultat.

Avhandlingens utgångspunkt är att skillingtryck hade låg status, och därför även gått under forskningssamhällets radar. Det torde stämma, men Refsums analys visar – utan att hon går närmare in i tematiken – att gränsen mellan lågt och högt, skillingtrycksvisor och ”höglitteratur” är nog så otydlig. Det gäller inte minst de ”klebriga” dragen i skillingtrycksvisorna, där klara historiska och tematiska paralleller finns mellan till exempel ”det folkliga” och bildningsborgerskapets romantiska sentimentalitet i visor som den om riddar Brynning. Refsums undersökning av skillingtryckens spridning är dessutom något av ett grundskott mot den fortfarande inflytelserika idén om en ”rotnorsk”, genuint folklig kultur, separerad från internationella och urbana influenser. Visorna vandrade uppenbarligen mer eller mindre obehindrat fram och tillbaka över sociala och geografiska gränser. Inte ens landsortens mest avlägsna trakter var isolerade från städernas litterära kultur. Detta är element i analyserna som kunnat vidareutvecklas.

För att avsluta är Anne Sigrid Refsums avhandling ett utmärkt bidrag till forskningen om skillingtryck och överhuvud taget musik och litteratur under skandinaviskt 1700- och 1800-tal. *Skillingvisene i Norge ca. 1780–1860* är dessutom välskriven och ett nöje att läsa. Jag rekommenderar boken å det varmaste och önskar Refsum all lycka till i hennes framtida akademiska karriär.